

Стокова структура на търговията на България със Субсахарска Африка

Едуард Маринов*

Резюме: Основната цел на статията е да се представят възможностите за търговия между региона на Субсахарска Африка и България, като се анализира стоковата структура на външотърговските отношения. Разгледана е външната търговия на нашата страна със субсахарските държави. Обобщени са тенденциите в динамиката на търговските потоци за периода 2003-2015 г. и дялът на Субсахарска Африка в българската външна търговия. Подробно е анализирана стоковата структура на търговията на България с държавите от този регион за 2015 г. по продуктови групи и по конкретни стоки. Изследвана е и динамиката на стоковата структура на търговията през 2003-2015 г., като е акцентирано върху онези продукти, които са причина за промените в стойността на вноса и износа през този период. Въз основа на анализа са направени изводи, показващи нарастващото значение на Субсахарска Африка за външотърговските отношения на България.

Ключови думи: Субсахарска Африка, външна търговия на България, внос, износ.

JEL: F14, F50.

* Едуард Маринов е доктор, главен асистент в Института за икономически изследвания при БАН, научен секретар на секция „Международна икономика“, e-mail: eddie.marinov@gmail.com.

Въведение

Държавите от Субсахарска Африка придобиват все по-съществена роля във външотърговските отношения на България, а развитието на търговията с тях има сериозен потенциал от гледна точка на възможностите, които предоставят техните пазари за българските фирми.

През последните години се наблюдава тенденция българският износ да разширява стойностите си към партньорите с висок дял за сметка на намалението им към страните с по-малко присъствие. Концентрирането на външната търговия с една държава или икономическа общност (каквато е случаят с ЕС) предопределя зависимостта на българската икономика от икономическата конюнктура на страните партньори, което крие висок риск от бързо пренасяне на световните икономически тенденции в нашата страна (ИИИ, 2016, с. 41). Може да се очаква, че стагнацията в ЕС ще продължава и вътрешното търсене в България ще е слабо, което ще задържа растежа в българската икономика. Затова растежът ще се определя до голяма степен от възможностите за износ, особено извън ЕС, и в такъв смисъл всякакви политики за неговото насърчаване са от фундаментално значение за развитието и стабилността на икономиката в средносрочна перспектива. В този контекст скорошно изследване по-

казва, че „голяма част от българските компании, извършващи чуждестранни сделки, имат възможност за разширение на своя износ, без да увеличават производствени си мощности“ (Несторов, 2015, с. 24).

Това, заедно с все по-голямата роля на Субсахарска Африка в световната политика и икономика и нейния значителен икономически потенциал и природни богатства, обуславя необходимостта от задълбочен анализ на търговските отношения на България с държавите от този регион с цел извеждане на потенциални конкурентни ниши и повишаване на информираността на българските фирми относно възможностите за търговия с тях.

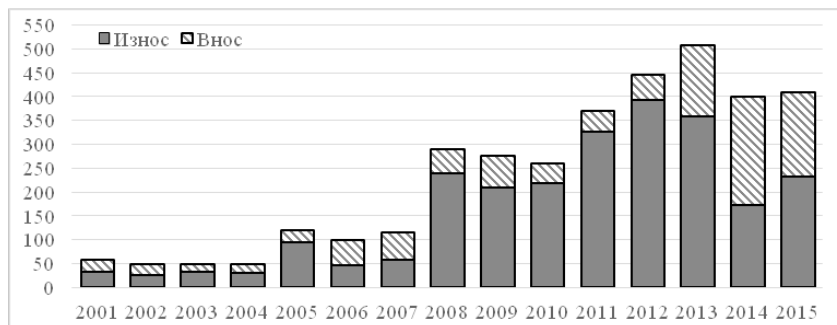
Във връзка с това в изследването са проследени динамиката на търговията на България със Субсахарска Африка и мястото на региона във външотърговските ни отношения. Подробно е анализирана стоковата структура на търговията ни с държавите от Субсахарска Африка – първо по обобщени стокови групи по Стандартната международна търговска класификация (SITC), след това по основни групи от комбинираната система и накрая – по конкретни стоки (отново по комбинираната система). Въз основа на това са изведени основните търговски партньори за най-изнасяните и най-внасяните стоки. Изследвайки динамиката на стоковата структура на търговията, са открити

продуктите, които са причина за промените в стойността на вноса и износа през разглеждания период.

Обект на анализ е периодът от 2003 г., когато влиза в сила новата рамка на търговските отношения между ЕС и страните от Африка, до 2015 г. Всички представени данни са въз основа на собствени изчисления на автора на базата на информация от Международния център по търговия към ООН и МВФ (внос и износ по групи стоки от комбинираната система и конкретни продукти) и Евростат (внос и износ на стокови групи по SITC).

Обща характеристика на външотърговските отношения на България със Субсахарска Африка

Общата стойност на търговските потоци между България и държавите от Субсахарска Африка през 2015 г. възлиза на 409.8 млн. евро, като търговията с региона заема едва 0.8% от общите и 2.3% от извънобщностните търговски потоци на страната (вж. Фигура 1). През целия период от 2003 до 2015 г. преобладава износът – за 2015 г. стойността му е 233.2 млн. евро, а дялът от търговията с държави извън ЕС – 2.8%. Вносът е значително по-малко – 177.6 млн. евро, съответно 1,9% от извънобщностната търговия на България.

Фигура 1. Външна търговия на България със Субсахарска Африка (млн. евро)

Източник: Trade Map, ITC calculations based on UN COMTRADE statistics.

Управление на ресурси и разходи

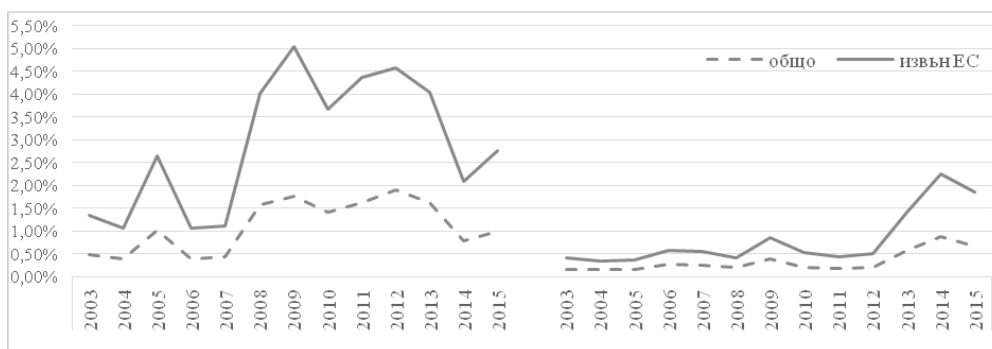
До влизането ни в ЕС (до 2007 г. вкл.) търговията със субсахарските държави е с относително незначителен обем – малко под 50 млн. евро през 2003 и 2004 г. и около 100 млн. – през 2005-2007 г. До 2007 г. вносът и износът имат сходни стойности, след което се наблюдава сериозен скок в експорта – близо 4 пъти само до 2008 г. и почти 6 пъти до 2013 г.

Разглеждайки динамиката на външната търговия на България със Субсахарска Африка, трябва да се отбележи фактът, че глобалната финансова криза не оказва почти никакво негативно отражение върху нея – през 2009 г. износът се съкращава с 31.6 млн. евро, но вносът се повишава с 16.7 млн., или общият спад в търговските потоци е само с 14.8 млн. евро, което е едва около 5% от стойността им през 2008 г. През следващата 2010 г., обратно, вносът намалява с 25.5 млн. евро за сметка на износа, който се увеличава с 10.3 млн., т.е. спадът в търговските потоци отново е с около 15 млн. евро. През 2011 г. и двата показателя растат – вносът минимално (с 0.8 млн. евро), а износът – с над 50% (108 млн.), като така стойността на търговските потоци достига 370.5 млн. евро.

За целия изследван период стойността на търговията е най-висока през 2013 г. – 507.8 млн. евро. Износът е най-голям през

2012 г. (392.8 млн. евро), а вносът – през 2014 г. (227.5 млн.). През последните три години от периода се наблюдава известен спад в търговските потоци – през 2014 г. износът намалява почти двойно спрямо предходната година (със 184.5 млн. евро), след което през 2015 г. се увеличава с 59.8 млн. евро, докато при вноса спадът е през 2015 спрямо 2014 г. (с 39 млн. евро). Така през 2014 г. общата стойност на търговските потоци е 401.9 млн. евро, за да достигне до 409.8 млн. през 2015 г.

След годините на прехода към пазарна икономика външноикономическите отношения на България с държавите от Африка бележат значителен спад. Докато през 1984 г. дялът на търговията ни със субсахарските страни заема 4,3% от общите търговски потоци, в началото на разглеждания период (2003 г.) той е едва 0.3%. През 2003-2015 г. дялът на търговията нараства почти тройно, като през 2013 г. достига около 1.1%, а през последните две години е 0.83% (вж. Фигура 2). При относителните стойности по-голямо увеличение се отчита при вноса – от 0.17% през 2003 г. до 0.67% през 2015 г., като най-съществен е дялът за 2014 г. – 0.87%. При износа нарастването е с 0.51 процентни пункта – дялът му през 2003 г. е 0.49%, а през 2015 г. – 1.00%. Най-високи са стойностите през 2012 г. – 1.62%.

Фигура 2. Дял на търговията със Субсахарска Африка във външната търговия на България (%)

Източник: Trade Map, ITC calculations based on UN COMTRADE statistics.

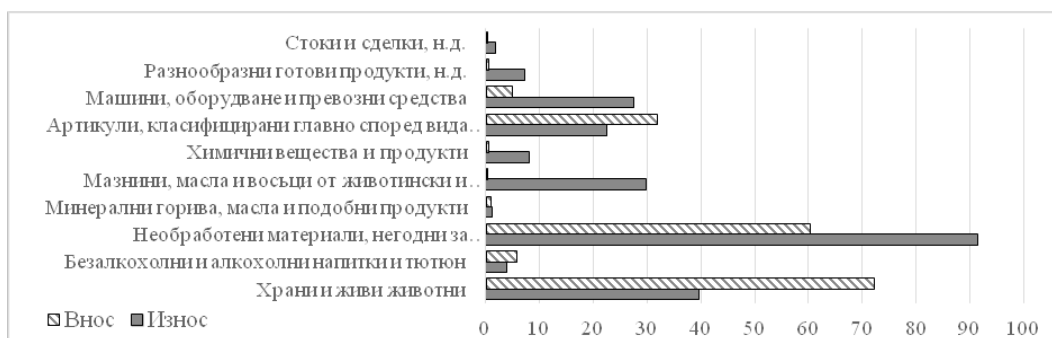
През последните десетилетия търговията на България е ориентирана предимно към страните от Западна Европа – след 2000 г. нейният дял със сегашните 28 членки на ЕС неизменно е над 55% от общите ни търговски потоци, достигайки 64% през 2015 г. При търговията с държавите от Субсахарска Африка като дял от търговията на България със страни извън ЕС (различни от останалите 27 членки) също се наблюдава сериозен ръст – от 0.76% през 2003 г. до 2.29% през 2015 г., като дялът и на импорта, и на експорта се повишава с 1.4 процентни пункта. И тук обаче увеличението е по-голямо при вноса, най-вече поради по-ниската базова стойност – от 0.41% през 2003 г. до 1.86% през 2015 г., докато при износа ръстът достига от 1.34% през 2003 г. до 2.77% през 2015 г.

Стокова структура на търговията на България със Субсахарска Африка

През 2015 г. в стоковата структура на търговията на България със страните от Субсахарска Африка (вж. Фигура 3) необработените материали, негодни за консумация (37%, 152 млн. евро), храните (27%, 112 млн. евро) и артикули, класифицирани главно според вида на материала (13%, 54

млн.). Водещо място в износа също заемат необработените материали, негодни за консумация (39%), следвани от храните (17%), мазнините от животински и растителен произход (13%), машини, оборудване и превозни средства (12%) и артикули, класифицирани главно според вида на материала (10%). Вносът пък е почти изцяло концентриран в храни (41%), необработени материали, негодни за консумация (34%) и артикули, класифицирани главно според вида на материала (18%). За 2015 г. салдото на България е положително във всички стокови групи с изключение на храните (-33 млн. евро), артикулите, класифицирани главно според вида на материала (-9 млн. евро) и напитките и тютюна (-2 млн. евро), като спрямо предходната година се наблюдава намаляване на пасива и увеличение на положителното измерение за всички останали стокови групи.

При разглеждането на търговските потоци в рамките на по-подробно разбитата комбинирана система в търговията между България и държавите от Субсахарска Африка има 33 продуктови групи, при които стойността на търговията за 2015 г. надвишава 1 млн. евро. Над 3/4 от търговските потоци са концентрирани в първите седем групи, други 8 имат дял от 1 до 2.5%, а при останалите дялът е под 1% (свс стойност под 3.7 млн. евро).

Фигура 3. Стокова структура на търговията на България със Субсахарска Африка (млн. евро)

Източник: Eurostat – EU trade since 1988 by SITC database (DS-018995).

Управление на ресурси и разходи

Най-сериозно място в търговията заема групата „Руди, шлаки и пепели“ (134.6 млн. евро), следвана от „Какао и продукти от какао“ (53.8 млн. евро), „Житни растения“ (34.9 млн. евро), „Мазнини и масла от животински или растителен произход...“ (28.8 млн. евро), „Алуминий и изделия от алуминий“ (23 млн. евро), „Мед и изделия от мед“ (16.7 млн. евро) и „Ядрени реактори, котли, машини, апарати и механизми; части за тези машини или апарати“ (16.4 млн. евро). Сред другите продуктови групи, които имат почувствително присъствие в търговските потоци (1-2.5%, 5-10 млн. евро) са „Електрически машини и апарати, електроматериали и техните части...“, „Захар и захарни изделия“, „Хартии и картони; изделия от целулозна маса, от хартия или от картон“, „Тютюн и обработени заместители на тютюна“, „Други конфекционирани текстилни артикули...“, „Кафе, чай, мате и подправки“, „Сол; сяра; пръст и камъни; гипс, вар и цимент“ и „Автомобилни превозни средства, трактори, мотоциклети и велосипеди и други сухопътни превозни средства...“.

Търговията с България заема по-съществен дял от търговските потоци на субсахарските държави единствено в групата „Руди, шлаки и пепели“ (малко над 1%). Същевременно страните от региона имат относително по-голямо място в общите търговски потоци на България не само при най-търгуваните групи стоки – „Какао и продукти от какао“ (15.1%), „Мазнини и масла от животински или растителен произход...“ (8.3%), „Руди, шлаки и пепели“ (7.2%), „Захар и захарни изделия“ (4.4%), „Други конфекционирани текстилни артикули...“ (4%), „Житни растения“ (3.7%), „Алуминий и изделия от алуминий“ (3.1%), „Сол; сяра; пръст и камъни; гипс, вар и цимент“ (2.7%), „Кафе, чай, мате и подправки“ (2.6%), „Хартии и картони; изделия от целулозна маса, от хартия или от картон“ (1.4%), „Тютюн и обработени заместители на тютюна“ (1.7%), но и при някои от по-слабо търгуваните – „Въз-

духоплаване и космонавтика“ (3.9%), „Зеленчуци, растения, корени и грудки, годни за консумация“ (1.5%), „Мелничарски продукти; малц; скорбяла и нишесте; инулин; пшеничен глутен“ (1.3%) и „Вълна, фини и груби животински косми...“ (1.1%).

Износ

През 2015 г. четири групи продукти заемат над 70% от целия износ на България за страните в Субсахарска Африка (ССА) – „Руди, шлаки и пепели“ (85 млн. евро), следвани от „Житни растения“ (34.9 млн. евро), „Мазнини и масла от животински или растителен произход...“ (29.7 млн. евро) и „Ядрени реактори, котли, машини, апарати и механизми; части за тези машини или апарати“ (16.4 млн. евро). Другите основни експортни групи (с дял 1-4% от общия износ за региона) са „Електрически машини и апарати, електроматериали и техните части...“ (9.7 млн. евро), „Хартии и картони; изделия от целулозна маса, от хартия или от картон“ (8.9 млн. евро), „Други конфекционирани текстилни артикули...“ (5.9 млн. евро), „Сол; сяра; пръст и камъни; гипс, вар и цимент“ (5.3 млн. евро), „Пластмаси и пластмасови изделия; каучук и каучукови изделия“ (3.6 млн. евро), „Тютюн и обработени заместители на тютюна“ (3.3 млн. евро) и „Фармацевтични продукти“ (2.9 млн. евро).

Българският износ присъства, макар и с минимален дял (под 0.25%), и в петте най-внесяни от субсахарските страни стокови групи (вж. таблица 1) – единствената група с по-сериозен дял е „Руди, шлаки и пепели“ (7.9%). Субсахарска Африка пък има по-голямо присъствие в българския експорт при „Руди, шлаки и пепели“ (17.7%), „Въздухоплаване и космонавтика“ (15%), „Мазнини и масла от животински или растителен произход...“ (12%), „Други конфекционирани текстилни артикули...“ (7.3%), „Сол; сяра; пръст и камъни; гипс, вар и цимент“ (5.4%), „Хартии и картони; изделия от целулозна маса, от хартия или от картон“ (4%), „Жит-

ни растения“ (4%) и „Мелничарски продукти; малц; скорбяла и нишесте; инулин; пшеничен глутен“ (2.3%).

Джибути (15.9 млн. евро), а износът на „Слънчогледово масло или масло от шафрана, сурово“ е насочен почти изцяло към РЮА

Таблица 1. Основни продуктови групи и стоки, внасяни от държавите от Субсахарска Африка (млн. евро)

Продукт	Внос на ССА (общо)	Износ на България за ССА
Минерални горива, минерални масла и продукти от тяхната дестилация...	42024	1.232
Други конфекционирани текстилни артикули...	34668	5.917
Сол; сяр; пръст и камъни; гипс, вар и цимент	27807	5.327
Специални стоки по комбинираната номенклатура	22133	1.855
Остатъци и отпадъци от хранителната промишленост; приготвени храни за животни	10666	1.480

Източник: Trade Map, ITC calculations based on UN COMTRADE statistics

През 2015 г. България изнася за Субсахарска Африка общо 644 продукта, като първите 3 заемат почти 2/3, а първите 10 – над 3/4 от общата стойност на експорта. Най-голям е износът на „Медни руди и техните концентрати“ (36%, 84.7 млн. евро), следвани от „Пшеница и смес от пшеница и ръж (без твърда пшеница и лимец)“ (15%, 34.9 млн. евро) и „Слънчогледово масло или масло от шафрана, сурово“ (11.9%, 27.8 млн. евро). Останалите стоки сред най-изнасяните 10 са „Крафт хартии за торби, неизбелени“ (8.9 млн. евро), „Артикули и облекла, употребявани“ (5.7 млн. евро), „Циментов клинкер“ (5.3 млн. евро), „Автоматични регистриращи касови апарати“ (4.4 млн. евро), „Оловни акумулатори“ (4.1 млн. евро), „Цигари, съдържащи тютюн“ (3 млн. евро) и „Други автоматични машини за обработка на информация“ (2.6 млн. евро). При 11 продукта стойността на износа надвишава 1 млн. евро, а при други 14 е между 0.5 и 1 млн. евро.

През 2015 г. единствен вносител на „Медни руди и техните концентрати“ от България е Намибия, „Пшеница и смес от пшеница и ръж (без твърда пшеница и лимец)“ внасят Етиопия (18.9 млн. евро) и

(29.4 млн.) и с много по-ниски стойности (80-120 хил. евро) към ЦАР, Етиопия, Мали и Гана. „Крафт хартии за торби, неизбелени“ се изнася в РЮА (4.6 млн. евро), Етиопия (3.6 млн. евро) и в по-малки количества – в Кения (520 хил. евро) и Ботсуана (100 хил. евро). „Артикули и облекла, употребявани“ се внасят в 23 държави от целия регион, като лидери в това отношение (със стойност на вноса по 600-750 хил. евро) са Бенин, Кот д'Ивоар, Нигер, Гвинея, Ангола и Камерун. България изнася „Циментов клинкер“ за Гана (4.5 млн. евро) и Сиера Леоне (750 хил. евро), а „Автоматични регистриращи касови апарати“ за Етиопия (2.2 млн. евро), Кения (1.1 млн. евро), Танзания (840 хил. евро) и Руанда (500 хил. евро). „Оловни акумулатори“ от България се внасят в 23 субсахарски държави, като главните износни дестинации са РЮА (2.4 млн. евро), Руанда (1 млн. евро) и Нигерия (480 хил. евро). Основен вносител на „Цигари, съдържащи тютюн“, са Сейшелските острови (2.8 млн. евро), но тук има още 17 държави с ниска стойност на вноса. И при „Други автоматични машини за обработка на информация“ износът е разпръснат в 23 държави от региона, като лидер е РЮА (2.4 млн. евро).

Управление на ресурси и разходи

Продуктите, изнасяни от България, които заемат по-сериозно място във вноса на субсахарските страни, са: „Слънчогледово масло или масло от шафранка, сурово“ (22% от вноса на Субсахарска Африка), „Череша, временно консервирани“ (20%, 0.3 млн. евро), „Ламарини, листови и ленти от мед с дебелина, превишаваща 0,15 mm от рафинирана мед, на рулони“ (19%, 1.2 млн. евро), „Медни руди и техните концентрати“ (15%), „Крафт хартии за торби, неизбелени“ (14%), „Отпадъци от производството на чугун, желязо или стомана“ (10%) и „Пластмасови моноvlakна от полимери на етилена“ (10%). Още 15 продукта заемат по-чувствително присъствие във вноса на субсахарските държави (3-10%).

От своя страна, субсахарските държави са основен пазар за някои от българските стоки – „Отпадъци от производството на чугун, желязо или стомана“ (61% от общия експорт на продукта от България е за Субсахарска Африка), „Предпазни шапки“ (52%), „Машина и апарати за твърдо или меко запояване, автоматични“ (48%), „Циментов клинкер“ (46%), „Лепила на базата на скорбяла или нишесте“ (44%), „Новогодишни артикули“ (42%), „Медни руди и техните концентрати“ (41%), „Машина за шлифоване на плоски повърхности“ (36%), „Други електронни изчислителни машини“ (32%), „Камиони-кранове“ (30%), „Часта за самолети или хеликоптери (с изкл. на витла, ротори и колесници)“ (29%), „Продукти, употребявани за лепене, пригодени за продажба на дребно, като лепила с нетно тегло, непревишаващо 1 kg“ (29%), „Вакуумформовъчни машини и други горещоформовъчни машини“ (25%) и „Артикули и облекла, употребявани“ (25%). При други 16 стоки субсахарският пазар заема 10-25% от износа на България.

Внос

Почти 4/5 от вноса на България от субсахарските държави за 2015 г. са концен-

трирани в четири суровинни продуктови групи: „Какао и продукти от какао“ (53.8 млн. евро), „Руди, шлаки и пепели“ (49.6 млн. евро), „Алуминий и изделия от алуминий“ (20.9 млн. евро) и „Мед и изделия от мед“ (15.3 млн. евро). Останалите групи стоки с отчетливо присъствие във вноса ни (2-5%, 3-9 млн. евро) са: „Захар и захарни изделия“, „Тютюн и обработени заместители на тютюна“, „Кафе, чай, мате и подправки“, „Автомобилни превозни средства, трактори, мотоциклети и велосипеди и други сухопътни превозни средства“, „Вълна, фини и груби животински косми...“ и „Зеленчуци, растения, корени и гуртки, годни за консумация“.

България внася продукти и от петте най-изнасяни от региона на Субсахарска Африка стокоски групи (вж. Таблица 2), но присъствието ни в износа на тези държави е по-сериозно единствено при „Руди, шлаки и пепели“ (7.9%). От своя страна Субсахарска Африка има отчетливо място (2-5%) във вноса на България при всички основни внасяни групи стоки с изключение на „Автомобилни превозни средства, трактори, мотоциклети и велосипеди и други сухопътни превозни средства“, като при „Захар и захарни изделия“ дялът на субсахарските страни е съответно 6.8%, а при „Какао и продукти от какао“ те са един от главните източници на внос (26.3%).

През 2015 г. България внася от Субсахарска Африка 156 продукта. И вносът, подобно на износа, е концентриран в няколко основни продукта – първите пет формират над 2/3, а първите 10 – близо 90% от общата стойност на вноса на страната от региона. Най-внасяни са „Медни руди и техните концентрати“ (37.2 млн. евро), „Какаова маса, необезмаслена“ (29.4 млн. евро), „Несплавен алуминий“ (20.8 млн. евро), „Масло, мазнина и течено масло от какао“ (20.1 млн. евро) и „Руди на благородните метали и техните концентрати (без сребро)“ (12.4 млн. евро). Другите стоки с внос на стойност между 2.5 и 9 млн. евро

(1-5%) са: „Катоди и секции от катоди от рафинирана мед“, „Захар от захарна тръстика, без добавки“, „Отпадъци и отломки от мед“, „Кафе сурово, недекофеинизирано“, „Тютюни, очистени от твърдите жилки“, „Какаова маса, обезмаслена“, „Автомобилни превозни средства за транспорт на стоки, с дизелов двигател, с максимално общо тегло, непревишаващо 5 тона“, „Фасул, обикновен“, „Фини животински косми, щрайхгарни или камгарни“.

„Камгарна вълна“, „Торове от животински или растителен произход“, „Отпадъци от тютюн“, „Кошничарски изделия, изработени директно във форма“. Същевременно подобен дял в износа на региона имат и най-активно внасяните от България „Какаова маса, обезмаслена“, „Медни руди и техните концентрати“, „Несплавен алуминий“, „Масло, мазнина и течено масло от какао“ и „Фини животински косми, щрайхгарни или камгарни“.

Таблица 2. Основни продуктови групи и стоки, внасяни от държавите от Субсахарска Африка

Продукт	Износ на ССА (общо)	Внос на България от ССА
Минерални горива, минерални масла и продукти от тяхната дестилация...	106559	0.92
Перли, скъпоценни или полускъпоценни камъни, благородни метали	23487	0.0004
Руди, шлаки и пепели	11972	49.648
Хартии и картони; изделия от целулозна маса, от хартия или от картон	9284	0.0003
Сол; сяр; пръст и камъни; гипс, вар и цимент	8689	0.18

Източник: Trade Map, ITC calculations based on UN COMTRADE statistics

През 2015 г. България внася „Медни руди и техните концентрати“ от Еритрея (34.7 млн. евро) и Танзания (2.5 млн. евро), „Какао“ (какаова маса – и необезмаслена, и обезмаслена, и какаово масло) – от Гана (40.4 млн. евро) и Кот д'Ивоар (13.3 млн. евро), „Несплавен алуминий“ – единствено от Мозамбик, а „Руди на благородните метали и техните концентрати (без сребро)“ – само от Танзания.

Стоките, които имат по-съществено присъствие в износа на субсахарските страни, са по-малко, отколкото при износа, и са с по-незначителен дял (2-6% от износа на региона). Прави впечатление, че доста от тях са с относително ниска стойност на импорта в България (под 1 млн. евро) – „Единични преди от непенирани влакна“, „Апарати за осветление или за визуална сигнализация за велосипеди“,

От своя страна Субсахарска Африка е основен източник на внос в България на „Андалузит, кианит и силиманит“ (оттам идват 100% от вноса на България), „Какаова маса, обезмаслена“ (90%), „Фини животински косми, щрайхгарни или камгарни“ (67%), „Какаова маса, необезмаслена“ (65%), „Технически специфицирани каучуци (TSNR)“ (64%) и „Отпадъци от тютюн“ (53%). Други продукти, при които субсахарските страни са сред най-големите износители за България (25-40%), са „Масло, мазнина и течено масло от какао“, „Руди на благородните метали и техните концентрати (без сребро)“, „Сок от ананас“, „Захар от захарна тръстика, без добавки“, „Кошничарски изделия, изработени директно във форма“, „Катоди и секции от катоди от рафинирана мед“, „Фасул, обикновен“, „Несплавен алуминий“.

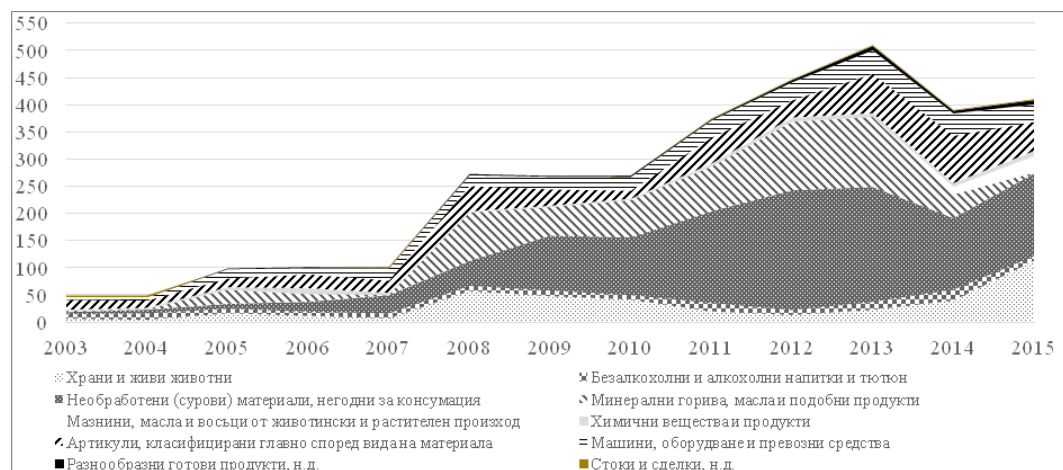
Управление на ресурси и разходи

Динамика

През 2003-2015 г. настъпват значителни промени в стоковата структура на търговията (вж. Фигура 4). Двете стокови групи, които през целия период заемат сериозно място в търговските потоци, са „Неообработени материали, негодни за консумация (изкл. горивата)“ и „Артикули, класифицирани главно според вида на материала“. През отделните години от разглеждания период група „Машини, оборудване и превозни средства“ поддържа относително постоянно място в търговията (7-10%), докато в относителния дял от търговските потоци на продуктовете групи „Храни и живи животни“ и „Минерални горива, масла и подобни продукти“ се наблюдават резки промени.

изход“ (30 млн. евро) и „Машини, оборудване и превозни средства“ (28 млн. евро).

По-сериозни колебания при групата „Храни и живи животни“ се отчитат през 2005, 2008, 2014 и 2015 г., когато стойността на търговията нараства (съответно с 12 млн., 50 млн., 17 млн. и 72 млн. евро) и през 2011 г., когато е налице спад с 22 млн. евро. Най-съществената промяна при „Безалкохолни и алкохолни напитки и тютюн“ е понижението с 11 млн. евро през 2015 г. В продуктовата група „Артикули, класифицирани главно според вида на материала“ се наблюдават значителни промени през всички години след 2008 г. (нарастване с 24 млн., 33 млн., 44 млн. и 14 млн. евро съответно през 2008, 2011, 2013 и 2014 г. и намаление с по 16 млн. евро през 2009, 2010

Фигура 4. Търговия на България със Субсахарска Африка с отделни продуктови групи за периода 2003-2015 г. (млн. евро)

Източник: Eurostat – EU trade since 1988 by SITC database (DS-018995).

Най-сериозен ръст за целия разглеждан период бележат групите „Неообработени материали, негодни за консумация (изкл. горивата)“ (148 млн. евро повече през 2015 спрямо 2003 г.) и „Храни и живи животни“ (105 млн. евро), следвани от „Артикули, класифицирани главно според вида на материала“ (36 млн. евро), „Мазнини, масла и восъци от животински и растителен про-

и 2012 и с 33 млн. евро през 2015 г.). При „Неообработени материали, негодни за консумация“ настъпва чувствително увеличение през 2006, 2007, 2008, 2009, 2011, 2012 и 2015 г. (съответно с 10 млн., 15 млн., 12 млн., 55 млн., 63 млн., 51 млн. и 20 млн. евро), а през 2014 г. е налице спад със 79 млн. евро. При „Машини, оборудване и превозни средства“ има две по-сериозни увеличения

с по 12 млн. евро в началото на периода – през 2004 и 2006 г., а група *„Мазнини, масла и восъци от животински и растителен произход“* започва да се търгува по-активно през последните години – с нарастване от по 14 млн. евро за 2014 и 2015 г. Най-много и най-сериозни са колебанията в група *„Минерални горива, масла и подобни продукти“* – повишаване с 25 млн. през 2005 г., 88 млн. през 2008 г., 16 млн. през 2010 г., 13 млн. през 2011г. и 44 млн. през 2012 г., когато стойността на търговията достига 126 млн. евро, и спадове с по 13 млн. евро през 2006 и 2007 г., с 37 млн. през 2009 г. и с 85 млн. и 41 млн. през последните две години от разглеждания период.

Повечето от колебанията в търговията не се дължат на структурни промени в икономиката и търговията на страната и нейните партньори от региона, а са причинени от появата или изчезването на конкретен продукт във вноса или износа на България за Субсахарска Африка в определена година. Именно този спорадичен характер на промените в търговията не позволява да бъдат идентифицирани конкретните фактори, на базата на които да се направи реалистична прогноза за развитието на търговските взаимоотношения в бъдеще.

С малки изключения **износът** на основните експортни стоки е непостоянен, като през различни години те се включват и отпадат от българския износ за субсахарските държави, и то с доста високи стойности. Показателни в това отношение са колебанията от по над 50 млн. евро през отделни години в износа на основната експортна стока – *„Медни руди и техните концентрати“*, както и внезапно появяване през 2015 г. на *„Пшеница и смес от пшеница и ръж“* на стойност от 35 млн. евро. 21 от около 2 хил. стоки, изнасяни от България за субсахарските държави през 2003-2015 г., имат дял от над 10% от експорта за региона или стойност на из-

носа, надхвърляща 10 млн. евро през някоя от годините от изследвания период. Най-сериозни колебания са налице при *„Медни руди и техните концентрати“*, *„Пшеница и смес от пшеница и ръж (без твърда пшеница и лимец)“*, *„Слънчогледово масло или масло от шафранка, сурово“*, *„Артикули и облека, употребявани“*, *„Автоматични регистриращи касови апарати“*, *„Цигари, съдържащи тютюн“*, *„Твърда пшеница“*, *„Леки масла и препарати, съдържащи тегловно 90% или повече нефтени масла или масла от битуминозни минерали“*, *„Леки масла и препарати, съдържащи тегловно 70% или повече нефтени масла или масла от битуминозни минерали“*, *„Пръти от желязо или от нелегирани стомани, само горещоизковани, горещовалцувани или горещоизтеглени, както и тези, които са били подложени на усукване след валцуване“*, *„Пръти от желязо или от нелегирани стомани, само горещоизковани, горещовалцувани или горещоизтеглени, както и тези, които са били подложени на усукване след валцуване, с правоъгълно напречно сечение (различно от квадратно)“* – изнасяни са само през 2007-2008 г. (съответно 38 млн. и 26 млн. евро).

При вноса тенденцията към силни колебания и внезапно появяване и изчезване на определени стоки от търговията със субсахарските държави е още по-ясно изразена, като единствените продукти, при които той е постоянен през целия разглеждан период, са *„Какаова маса, необезмаслена“* и *„Тютюни, очистени от твърдите жилки“*. От малко над 1500 продукта, внасяни в България от Субсахарска Африка през отделни години от периода 2003-2015 г., само 16 стоки през определена година имат дял, надвишаващ 10% от вноса от региона, или стойност на импорта над 10 млн. евро. Колебанията са най-силни при *„Медни руди и техните концентрати“*, *„Какаова маса, необезмаслена“*, *„Несплавен алуминий“*, *„Масло, мазнина и течено масло от какао“*, *„Руди на благородните мета-*

ли и техните концентрати (без сребро)“, „Катоди и секции от катоди от рафинирана мед“, „Тютюни, очистени от твърдите жили“, „Други изделия от естествена или възстановена кожа“, „Сурови нефтени масла и сурови масла от битуминозни минерали“, „Възстановена кожа на базата на кожа или кожени влакна“ и „Нерафинирана мед; аноди от мед за електролитно рафиниране“.

Заклучение

Субсахарските държави играят все по-съществена роля във външнотърговските отношения на България – стойността на търговията с тях се увеличава над 4 пъти по-бързо в сравнение с общите ни търговски потоци извън ЕС. Потенциалът, който търговията с тези държави разкрива пред нашата страна, е още по-голям и от гледна точка на повишаващото се силно положително салдо на търговията с тях. Наред с това се наблюдава и увеличаване на дела на търговията на България с региона, макар и тя все още да заема незначителна част от общите търговски потоци на страната.

Изследвайки динамиката на търговията на България с региона на Субсахарска Африка, се вижда, че глобалната финансова криза не оказва почти никакво негативно отражение върху нея за разлика от влизането ни в ЕС през 2007 г., когато се отчита сериозен скок в износа. Пред последните две години от разглеждания период пак се наблюдава известен спад в търговските потоци.

От гледна точка на стоковата структура търговията на България с държавите от Субсахарска Африка е слабо диверсифицирана и е концентрирана главно в няколко основни групи стоки – предимно суровини и продукти с ниска добавена стойност. Освен това във всички основни търгувани продуктови групи търговията е концентрирана почти изцяло в един или няколко конкретни продукта. При всички

стоки търговията е еднопосочна с изключение на трите най-търгувани продуктови групи, при които е налице както внос, така и износ. В това отношение най-силно впечатление прави продуктът, заемащ първото място и в износа, и във вноса на страната – „Медни руди и техните концентрати“.

Макар и да не заемат челните места сред экспортните продукти, България изнася за държавите в Субсахарска Африка стоки от най-търсените от тях продуктови групи. Има множество конкретни стоки, изнасяни от нашата страна, за които субсахарските пазари са основна дестинация, като при повечето от тях имаме значим дял във вноса на региона. Износът на основните экспортни стоки е непостоянен – те се появяват и изчезват от българския износ за субсахарските държави през отделни години. Положителен е фактът, че макар обемът на износа да е концентриран главно в суровини, доста от продуктите с по-малка стойност на експорта за региона, за които субсахарските държави са основен пазар, са преработени стоки, машини и оборудване с висока добавена стойност. Наличието както на съществуващи търговски практики, така и на търсене дава основание да се очаква увеличаване на износа за Субсахарска Африка при тези стоки, а оттам – и ръст в производството им в България. За повишаването на възможностите за износ допринасят и влезлите в сила нови Споразумения за икономическо партньорство с регионите на Субсахарска Африка, при които наред с търговските преференции за тези държави за достъп до пазара на страните – членки на ЕС, те трябва да осигурят реципрочен достъп до своите собствени пазари за компании и стоки от Съюза. По този начин се повишава адекватността на правната рамка на тези страни и се разширява обхватът на различните инструменти за насърчаване на иновациите, защитата на интелектуалната собственост, по-висока

ефективност от търговията и инвестициите (Stefanova et al., 2017).

Българските фирми обаче не се възползват в достатъчна степен от богатството на ресурси на субсахарските страни – от тях се внася незначително количество продукти, най-вече храни и метали, като източниците на внос са много ограничени. Негативно въздействие върху вноса оказва и силно изразената тенденция към големи колебания и внезапно появяване и изчезване на определени стоки от търговията със Субсахарска Африка.

Повечето от колебанията в търговията не се дължат на структурни промени в икономиката и търговията на страната и нейните партньори от региона, а са причинени от появата или изчезването на конкретен продукт във вноса или износа на България за Субсахарска Африка в определена година. Именно този спорадичен характер на промените в търговията не позволява да бъдат идентифицирани конкретните фактори, на базата на които да се направи реалистична прогноза за развитието на търговските взаимоотношения в бъдеще. От тази гледна точка повишаването на информираността на българските фирми за възможностите на региона и прилагането на финансови инструменти за минимизиране на риска могат да бъдат разглеждани като потенциални мерки за насърчаване на компаниите, които проникват на нови пазари. Растящият потенциал на Субсахарска Африка, добрата правно-институционална рамка, изградена от споразуменията на ЕС, както и значителният интерес на българските фирми да търгуват точно в областите, в които има търсене, е всичко, от което има нужда, за да се реали-

зира ефективна външно-търговска политика от страна на държавата.

Цитирани източници:

Институт за икономически изследвания при БАН (ИИИ), 2016. Годишен доклад 2016. Икономическо развитие и политики в България: Оценки и очаквания. София: изд. „Горекс Прес“.

(Institut za ikonomicheski izsledvania pri BAN (III). 2016. *Godishen doklad 2016. Ikonomicheko razvitiie i politiki v Bulgaria: Otsenki i ochakvania*. Sofia: izd. „Goreks Pres“.

Несторов, Н., 2015. Изследване на външно-търговската дейност на българските фирми. В: *Иновациите: Двигател за икономическия растеж – 2015 г.*, с. 20-24, София: ВУЗФ.

(Nestorov, N., 2015. *Izsledvane na vashnotargovskata deynost na balgarskite firmi. V: Inovatsiite: Dvigatel za ikonomicheskiya rastezh – 2015 g.*, s. 20-24, Sofia: izd. VUZF.

Eurostat – EU trade since 1988 by SITC database (DS-018995), гoсм. на <http://ec.europa.eu/eurostat>, последно посетен на 15.11.2016.

Stefanova, J & Wenner, Z., 2017. Optimal management strategies in small and medium enterprises. M.Vemic (Ed.), *Entrepreneurship and enterprise value creation in support of smart, sustainable and inclusive growth in the European Union*. Pennsylvania. IGI Global. ISBN13:9781522519492, <http://www.igi-global.com/book/optimal-management-strategies-small-medium/169286>.

Trade Map, ITC calculations based on UN COMTRADE Statistics, гoсм. на <http://www.trademap.org/>, последно посетен на 15.11.2016.